

**ΜΥΘΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ**

Από το συνέδριο που οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη από την εταιρεία Ορθοδόξων Σπουδών με θέμα Φαινόμενα Νεοειδωλολατρίας.

Ένα από τα ηχηρότερα επιχειρήματα των Νεοπαγανιστών εναντίον του Χριστιανισμού είναι το περί συστηματικής και οργανωμένης δήθεν καταστροφής των αρχαίων μνημείων, που έχει προσλάβει την μορφή ενός στερεότυπου μύθου, αναπαραγώμενου κατά της περιστάσεις. Και το ότι, μέσα στο ανταποδοτικό πάθος πολλών «χριστιανών», που τον 4ο αιώνα πέρασαν στην εποχή της «revanche», κατεστράφησαν αρχαιοελληνικά μνημεία, που συντηρούσαν την λατρεία των ειδώλων, είναι γεγονός. Μόνο όμως μέσα στις νοοτροπίες της εποχής είναι δυνατό να επιχειρηθεί στο σημείο αυτό επιστημονική ερμηνεία. Αρκεί να μελετήσει κάποιος το νεανικό έργο του Μ. Αθανασίου «Κατά ειδώλων»⁽¹⁾, για να κατανοήσει το θεολογικό υπόβαθρο τέτοιων ενεργειών. Άλλωστε, η ιστορία δεν ασχολείται με κατάρες, αλλά με ερμηνείες. Επιστημονική προσέγγιση των πραγμάτων μας προσφέρει δυνατότητες ασφαλέστερων κρίσεων και συμπερασμάτων.

Επικαλούμεθα τα πορίσματα της έρευνας διακεκριμένων αρχαιολόγων, που συνοφίζον τα δεδομένα μακροχρόνιων επιστημονικών ερευνών, συναδέλφων τους, αλλά και δικών τους. Το 1994 δημοσιεύθηκε μελέτη της κας Πολύμνιας Αθανασιάδη, καθηγήτριας του Παναπιστημίου Αθηνών με τίτλο: «Το λυκόφως των θεών στην Ανατολική Μεσόγειο: Στοιχεία ανάλυσης για τρεις επιμέρους περιοχές»⁽²⁾. Η κα Αθανασιάδη, με βαθειά γνώση και επιμέλεια, αξιοποιεί τα δεδομένα των ερευνών του χώρου της για το επίμαχο θέμα. Πρώτα επιλέγει «τρεις περιοχές της αυτοκρατορίας με διαφορετική γεωγραφική φυσιογνωμία, ιστορικό υπόβαθρο και δημογραφική σύνθεση», εξασφαλίζοντας έτσι για την έρευνά της μεγαλύτερη αξιοπιστία. Οι περιοχές Δε αυτές είναι η Ελλάδα, η Κωνσταντινούπολη και η Συρία-Παλαιστίνη. Έτσι αντιμετωπίζει εύκολα «τις γενικεύσεις του Λιβανίου», όσο και τον «υπερβολικά μεγάλο αριθμό φιλολογικών μαρτυριών» σε χριστιανούς και εθνικούς συγγραφείς για την καταστροφή ναών, που καταντά, όπως λέγει, «ύποπτος»! «Στην προσπάθειά τους να ηρωοποιήσουν επισκόπους και αυτοκράτορες, σε μια περίοδο, κατά την οποία ο θρησκευτικός φανατισμός θεωρείται αρετή, συχνά οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς απέδιδαν σ' αυτούς φανταστικές καταστροφές ναών ή, στην καλύτερη περίπτωση, μεγαλοποιούσαν τα ηροστράτεια ανδραγαθήματά τους». Από την άλλη μεριά, επιπολάζει η κινδυνολογία των εθνικών, για να παρουσιάσουν «τους εαυτούς τους ως μάρτυρες και την κοσμοθεωρία τους ως αντικείμενο συστηματικού και βάνανσου διωγμού, που διεξήγηση παράνομα, στο πλαίσιο μιας θεωρητικά ανεξίθρησκης αυτοκρατορίας». Γι' αυτό η αντικειμενική συγγραφέας συνιστά «επιφυλακτική στάση» στις όποιες κρίσεις. Η ανεξίθρησκεία άλλωστε των αυτοκρατόρων, όπως ο Μ. Κωνσταντίνος, είναι αποδεδειγμένη!

Η μεταφορά ειδωλολατρικών μνημείων στην νέα πρωτεύουσα (Κωνσταντινούπολη- Νέα Ρώμη) για την διακόσμησή της να μην εμποδίζει τη συνέχεια τοπικών λατρειών, αλλά τα αναδεικνύει ακόμη περισσότερο στην ίδια την χριστιανική, αργότερα, πρωτεύουσα. Εν τούτοις ο Μ. Κωνσταντίνος «επιδίωξε συστηματικά να εξασφαλίσει για την πόλη του την συνδρομή όλων των θείων δυνάμεων». Έτσι εκτός από χριστιανικούς ναούς (Αγία Ειρήνη, Άγιοι Απόστολοι) αφιέρωσε και δύο ναούς σε εθνικές θεότητες, τη Ρέα και τη θεά Τύχη. Συνεχίζει όμως η κα Αθανασιάδη: « Σε τόπους όπως η Αθήνα και οι Δελφοί, κανόνας είναι, ότι τα μεταγενέστερα στρώματα έχουν καταστραφεί από τους ίδιους τους αρχαιολόγους στην προσπάθειά τους να φτάσουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα στο κλασικό υπόστρωμα». Τις παρατηρούμενες καταστροφές αποδίδουν οι αρχαιολόγοι στους σεισμούς, τις βαρβαρικές επιδρομές (4ος-6ος αιώνας) και την εγκατάλειψη. Τα αρχαία μνημεία των Αθηνών και των Δελφών έμειναν απείραχτα από τους χριστιανούς. Η μετατροπή τους σε χριστιανικές εκκλησίες δείχνει περίτρανα τη συνείδηση της ιστορικής συνέχειας, όσο και αν αυτό δεν ικανοποιεί τους σημερινούς αρχαιολάτρες. Όπως συνηθίζω να λέγω, Πατέρες όπως οι Τρεις Ιεράρχες, όχι μόνο Έλληνες ήταν, αλλά και φορείς υψηλής ελληνικής παιδείας. Δεν ήταν επήλυδες που ενέσκηψαν στον ελληνικό χώρο, για να «θύσουν και απολέσουν», αλλά Έλληνες, που γνώριζαν να αποτιμούν αντικειμενικά τα πράγματα, έξω από φανατισμούς και εξαλλοσύνες. Τα κριτήριά τους ήταν πνευματικά. Γνώριζαν την ειδωλική πλάνη, αλλά δεν ήταν ικανοί για βιαιότητες.

Την συνείδηση της ιστορικής συνέχειας των Ελλήνων- Χριστιανών, πο δεν απέρριψαν τον πολιτισμό των προγόνων τους, αλλά μόνον την θρησκεία τους - η οποία δεν ήταν παρά νοσταλγία της εν Χριστώ αληθείας, όπως επεσήμανε ήδη ο Απόστολος Παύλος στον Άρειο Πάγο των Αθηνών⁽³⁾- υποστηρίζει και η κα

Αθανασιάδη: «Οι εκκλησίες και τα παρεκκλήσια, που βρέθηκαν σπαρμένα γύρω και μέσα από το τέμενος του Απόλλωνα (στους Δελφούς), υπογραμμίζουν την συνέχιση της θρησκευτικής παράδοσης του τόπου». Όπως άλλωστε θρησκειολόγοι και λαογράφοι έχουν παραδεχθεί, αν «ξυπνούσε» σήμερα ένας αρχαίος Έλληνας και βρισκόταν σε ένα χριστιανικό πανηγύρι, δεν θα ένωθε ξένος στο περιβάλλον. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι πολλοί σήμερα επικριτές της ορθοδόξου λαϊκής θρησκευτικότητας, κυρίως της ελληνικής, σ' αυτό το επιχείρημα καταφεύγουν, λησμονώντας ότι η ελληνική θρησκευτικότητα παρέμεινε ακέραιη, άλλαξε όμως ο προσανατολισμός της. Άλλωστε, η ελληνική πολυθεΐα δεν ήταν, κατά πολλούς θρησκειολόγους (π.χ. Δ. Φιλιππίδης), παρά θεοποιητική υποστασιοποίηση των ιδιοτήτων της μιας θεότητας. «Ο βανδαλισμός ιερών αντικειμένων (από Χριστιανούς Έλληνες) ήταν πράξη σπάνια στην Ελλάδα», δέχεται η κα Αθανασιάδη. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν μεμονωμένες. «Η γενική εντύπωση από την Ελλάδα είναι ότι η φθίνουσα αρχαία πίστη ενέπνεε στους νεοφώτιστους χριστιανούς, παρά την δομική μισαλλοδοξία της θρησκείας τους, σεβασμό και συχνά κάποια συγκίνηση». Ακόμη και ο όχι και τόσο ανεξίθρησκος Κωνσταντίνος(337-361) «δεν φαίνεται να πείραξε ναούς», αλλά και «οι καλλιεργημένοι Χριστιανοί του αυτοκρατορικού περιβάλλοντος αντιμετώπισαν τα αρχαία ιερά ως έργα τέχνης και όχι ως κατοικία δαιμόνων».

Οι φανατικοί, βέβαια, δεν έλειπαν - όπως σε κάθε εποχή -, αλλά οι προτροπές τους για καταστροφή, κατά κανόνα, έπεφταν στο κενό. Ως την εποχή του Ιουστινιανού εισέρεαν αρχαία εθνικά μνημεία στην Κωνσταντινούπολη. Μόνο εκεί, που δεν υπήρχε «επαφή με την αστική παιδεία του ελληνορωμαϊκού κόσμου», εκτός δηλαδή του ιστορικού ελληνικού χώρου, και όπου «η παραδοσιακή θρησκεία είχε ισχυρές ρίζες», παρατηρείτε φανατισμός και γίνονται καταστροφές. Αυτό συνέβαινε περισσότερο στην Ανατολή (Συρία - Φοινίκη - Παλαιστίνη). Η κα Αθανασιάδη όμως ερμηνεύει με τα επιστημονικά κριτήριά της τις συμπεριφορές και σε περιοχές, όπως η Συρία: «...Εδώ δεν έχουμε μια αμιγή περίπτωση θρησκευτικού φανατισμού, αλλά ένα ξέσπασμα κοινωνικού και φυλετικού μίσους, ένα υποσυνείδητο εθνικό κίνημα με αμφίεση βέβαια, θρησκευτική». Και αυτό στηρίζεται σε έρευνες διαφόρων ειδικών. Με αυτό το κριτήριο μπορούν να ερμηνευθούν και μεταγενέστερες συμπεριφορές, χωρίς βέβαια, να αγνοούνται και οι προκλήσεις των εθνικών ομάδων. Όπου δεν κυριαρχούν προκλήσεις(προβοκάτσιες), οι συμπεριφορές μένουν ανεξέλεγκτες.

Σκόπιμα βέβαια εκμεταλλευθήκαμε καθ' υπερβολήν την έρευνα της εκλεκτής συναδέλφου, διότι προσφέρει σημαντικές δυνατότητες για την ερμηνεία και κατανόηση πραγμάτων, που η κακοπιστία, κακεντρέχεια, αλλά και ανθελληνική σκοπιμότητα των ξένων κέντρων συστηματικά παρερμηνεύει.

Τα πορίσματα της κας Αθανασιάδη μου επιβεβαίωσε σε μια σπουδαιότατη για μένα, επικοινωνία μας (19-07-2000) και ο γνωστός αρχαιολόγος και αείμνηστος φίλος Άγγελος Χωρέμης, ερμηνεύοντας την περίπτωση του Μ. Θεοδοδίου. Κατά την γραπτή του δήλωση, «το διάταγμα του Θεοδοσίου του Μεγάλου (191-193 μ.χ.) αναφέρει απαγόρευση λατρείας σε αρχαία ιερά και την είσοδο στους ναούς, δεν εντέλλεται όμως την καταστροφή τους. Άλλωστε δεν φαίνεται ανασκαφικά τουλάχιστον τέτοια καταστροφή. Τα μεγάλα κέντρα της αρχαίας λατρείας, εκείνα ακριβώς που θα έπρεπε λογικά να υποστούν την μεγαλύτερη καταστροφή, όπως οι Δελφοί, η Ολυμπία, η Δωδώνη, τα ιερά των Αθηνών κ.α. δεν φαίνεται ανασκαφικά τουλάχιστον να έπαθαν ζημιές από ανθρώπινο χέρι στα τέλη του 4ου αιώνα. Εξάλλου, πολλοί ναοί της αρχαίας λατρείας σώθηκαν ως τις μέρες μας σχεδόν ανέπαφοι, κυρίως στην κάτω Ιταλία και την Σικελία, όπου επίσης βασιλεύε ο Μ. Θεοδοσίος, αλλά και στην κυρίως Ελλάδα, όπως το συγκρότημα της Ακροπόλεως των Αθηνών, ο ναός του Ηφαίστου (Θησείον) και ο ναός του Ιλισού». Μάλιστα στον Θεοδοσιανό Κώδικα (XVI 10,25) «επιτρέπεται στους Χριστιανούς να μετατρέπουν τους αρχαίους ναούς σε χριστιανικούς» και γι' αυτό δεν καταστράφηκαν, αλλά σώθηκαν αυτοί (βλ. τον αρχαίο ναό κάτω από τον ανηγμένο από την Αγία Ελάνη τον 8' αιώνα ναό της Παναγίας της Καταπολιανής ή Εκατονταπυλιανής στην Πάρο που ανεκάλυψε ο μεγάλος αρχαιολόγος Α. Ορλάνδος). Κατά τον επιφανή βυζαντινολόγο Διονύσιο Ζακυνθινό η διάταξη αυτή έγινε ακριβώς, για να σωθούν οι ναοί. «Δεν υπάρχει, λοιπόν, καμμία κρατική πολιτική, που να ενθαρρύνει την καταστροφή αρχαίων ιερών». «Αυτό που πράγματι έγινε, είναι καταστροφές και ακρότητες σε τοπικό επίπεδο, από φανατικούς εκκλησιαστικούς και πολιτικούς παράγοντες, κυρίως εναντίον αγαλμάτων αρχαίων θεοτήτων με συνηθέστερο το φαινόμενο της ρινοκοπής και καταστροφής των προσώπων. (Δεν πρέπει πάντως να θεωρούμε ότι κάθε κατεστραμένο άγαλμα μαρτυρεί και χριστιανικό βανδαλισμό. Πολλά κατεστράφησαν από άλλες αιτίες και πάρα πολλά μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, για τον στολισμό της καινούργιας πρωτεύουσας). Οι άνθρωποι αυτοί εξαγρίωναν τον όχλο, πράγμα όχι δύσκολο, αν σκεφτούμε ότι, μόλις 75-80 χρόνια χώριζαν την εποχή αυτή από τους φοβερούς διωγμούς των Διοκλητιανού και Γαλερίου (311) και 55-60 χρόνια από τον ηπιώτερο διωγμό του Λικίνιου (320-324). Τον εξαγριωμένο αυτό όχλο εξαπέλυναν να κάψει και

να καταστρέψει ο,τιδήποτε εθνικό εύρισκε μπροστά του. Αυτό όμως ουδέποτε υπήρξε πολιτική του Μ. Θεοδοσίου και, όπως θα δούμε, όταν έγινε, προσπάθησε να το σταματήσει και να το θεραπεύσει». Και συμπληρώνει ο Άγγελος Χωρέμης: «Στην πορεία προς την νέα θρησκεία, υπάρχει αναμφισβήτητα κάποια πίεση εκ μέρους των Χριστιανών, αλλά όχι κρατικά κατευθυνόμενη βία. Δεν μαρτυρούνται διωγμοί σαν αυτούς που είχαν υποστεί οι ίδιοι οι Χριστιανοί μερικές δεκαετίες πριν, ούτε βίαιοι εκχριστιανισμοί, όπως έγιναν τον καιρό του Καρλομάγνου, της ισπανικής reconquista κ.α. Μαρτυρούνται ακρότητες, συχνά άγριες, αλλά πάντα περιορισμένες τοπικά και χρονικά. Το περίεργο δεν είναι πως έγιναν αγριότητες, το περίεργο είναι πως έγιναν τόσες λίγες μετά από τα μαρτύρια, που είχαν υποστεί οι Χριστιανοί». Εκδηλώσεις, λοιπόν, φανατισμού μεμονωμένων προσώπων παρατηρούνται - και κατά τον Άγγελο Χωρέμη - στο πνεύμα της «revanche», αυτό όμως ουδέποτε υπήρξε πολιτική του Μεγάλου Θεοδοσίου, για να μείνουμε σε ένα τόσο παρεξηγημένο στο σημείο αυτό αυτοκράτορα.

Σώζεται «Λιβανίου του Αντιοχέως λόγος προς Θεοδοσίον τον βασιλέα, Υπέρ των Ιερών» (αρ.30). Ο μεγάλος ρητοροδιδάσκαλος (314-393), επιφανής εκπρόσωπος της φθινούσης ελληνικής αρχαιότητας, διδάσκαλος του ιερού Χρυσόστομου, έγραψε το 386 το κείμενο αυτό, απευθυνόμενος στον αυτοκράτορα Θεοδοσίον Α' (379-395) και παραπονούμενος για την στάση των φανατικών μοναχών (της Αντιόχειας) έναντι των εθνικών ναών (τεμένων).

Για την κατανόηση της στάσης του Λιβανίου έναντι του Χριστιανισμού, ας σημειωθεί, ότι ήταν συνεπής οπαδός της ειδωλολατρίας, θυσίαζε στις θεότητες της και μετερχόταν την μαντεία. Είχε μνηθεί εξάλλου σε διάφορα εθνικά μυστήρια. Ο ι. Χρυσόστομος τον ονομάζει «πάντων δεισιδεμονέστατον» (ευσεβέστατον) (4). Πίστευσε στην προσπάθεια του αυτοκράτορα Ιουλιανού και στην ανάσταση του ειδωλολατρικού κόσμου, μολονότι κατά την νεότητά του έδειξε τάσεις φιλοχριστιανικές. Τον επηρέασε όμως ο Ιουλιανός, όπως και αυτός επηρεάστηκε από τον Λιβάνιο, του οποίου μελετούσε τα έργα και έγινε έμμεσα μαθητής του.(5)

Ο λαμπρός γνώστης της αρχαιότητας Άγγελος Χωρέμης σχολιάζει το κείμενο του Λιβανίου με τον ακόλουθο τρόπο: «Ο λόγος του Λιβανίου 'Υπέρ των ιερών' δεν γράφτηκε λόγω ακροτήτων, που έγιναν εις εφαρμογήν του διατάγματος κατά της αρχαίας θρησκείας. Το διάταγμα εξεδόθη το 391 και το κείμενο του Λιβανίου γράφτηκε το 386, δηλ. πέντε ολόκληρα χρόνια νωρίτερα με άλλη ευκαιρία(6). Ο Θεοδοσίος διόρισε ύπαρχο Ανατολής κάποιον συμπατριώτη και φίλο του, τον 'Ιβηρα Μάτερνο Κηνύγιο. Ο άνθρωπος αυτός ήταν φανατικός θρησκόληπτος και έξαλλος. Υποκίνησε πράγματι τον όχλο, επικεφαλής του οποίου ήταν φανατικοί καλόγεροι, και άρχισαν να καταστρέφουν τα αρχαία ιερά, στην αρχή κυρίως τα μικρά (και απροστάτευτα) ιερά της υπαίθρου και εν συνεχεία άρχισαν να μπαίνουν και να καταστρέφουν ιερά και μέσα στις πόλεις. Τότε ο Λιβάνιος γράφει τον περίφημο και ωραιότατο λόγο του «Υπέρ των Ιερών». (Η αντίδραση του θρησκόληπτου Θεοδοσίου ήταν να απαγορεύσει την είσοδο των μοναχών μέσα στις πόλεις, προστατεύοντας έτσι τα εθνικά ιερά των άστεων και όταν σε λίγο πέθανε ο Μάτερνος Κηνύγιος τοποθέτησε ως ύπαρχο Ανατολής τον σώφρονα εθνικό Ευτόλμιο Τατιανό, ο οποίος κατάφερε να ηρεμήσει τα πράγματα και να φέρει την καταλλαγή.

Όλα αυτά μαρτυρούν ότι ουδέποτε υπήρξε επίσημη πολιτική του Θεοδοσίου η καταστροφή του αρχαίου κόσμου και μάλιστα με την μορφή των ακραίων βανδαλισμών, όπως λέγεται συνήθως. Μαρτυρούν επίσης το κύρος που είχε ο Λιβάνιος στον θεωρούμενο θρησκόληπτο βασιλέα, κύρος που φάνηκε και όταν με δύο ακόμη λόγους του, τους «Προς Θεοδοσίον τον Βασιλέα περί της στάσεως» και Προς Θεοδοσίον τον Βασιλέα επί ταις διαλλαγαίς», κατόρθωσε να σώσει την Αντιόχεια, η οποία είχε στασιάσει. Σ' αυτήν την προσπάθεια είχε και την συνεπικουρία του επισκόπου Αντιοχείας Φλαβιανού, του οποίου τον λόγο φαίνεται ότι είχε γράψει ένας νεαρός Χριστιανός κληρικός, μαθητής του Λιβανίου, ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι και συνεργασία με χριστιανούς είχε ο Λιβάνιος, όταν κοινοί στόχοι το επέβαλλαν».

Θα επιχειρήσουμε ένα σχόλιο στην υπογραμμιζόμενη, με επιστημονική ευσυνειδησία, από αείμνηστο φίλο, συνεργασία του Λιβανίου με Χριστιανούς. Οι άνθρωποι εκείνοι ζούσαν τα πράγματα μέσα στη φυσικότητά τους και όχι στο τεχνητό κλίμα αντιπαλότητας, που δημιουργούν οι φανατικοί (εκατέρωθεν) των ημερών μας. Μήπως σ' όλη την μακρά διάρκεια του Βυζαντίου/Ρωμανίας δεν έλαβαν χώρα παρόμοιες συνεργασίες και συνυπάρξεις; Η χαρακτηριστικότερη μάλιστα, ήταν η συνεργασία των δύο ιδεολογικά αντιπάλων, που η αντίθεσή τους σκόπιμα και τεχνητά υπερτονίζεται σήμερα, του Οικουμενικού Πατριάρχου Γεννάδιου β' του Σχολαρίου και του σοφού υποστηρικτού της αρχαίας θρησκείας Γεωργίου Πλήθωνος-Γεμιστού. Ο τελευταίος δεν δίστασε να συμμετάσχει στην σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439), ως μέλος της ορθόδοξης αντιπροσωπείας, για να βοηθήσει την Ορθόδοξη Εκκλησία στις τραγικές εκείνες στιγμές γι'

αυτήν και το γένος. Εκεί έδωσε μάχη, με τις επιστημονικές του γνώσεις, υπέρ της Ορθοδοξίας (απέδειξε την νοθεία ενός χειρογράφου που παρουσίαζαν οι Λατίνοι) και μαζί με τον πρωταγωνιστή της Ορθοδοξίας Άγιο Μάρκο Ευγενικό (1444), δεν υπέγραψε την Ένωση με τον Παπισμό. Παρά τις διαφορετικές ιδεολογικές-πνευματικές προϋποθέσεις τους και οι δύο θεωρούσαν την ένωση ως υποταγή στον Παπισμό και επιζήμια για τι Γένος/Έθνος. Αλλά έτσι σκέπτονται όσοι αγαπούν το Έθνος. Οι σημερινοί Νεοπαγανιστές, σχεδόν κατά κανόνα δεν αγαπούν το Έθνος και τον Ελληνισμό, παρά τα λεγόμενά τους, διότι πολεμώντας την Ορθοδοξία, που είναι πια αδιαίρετα ενωμένη με την ελληνικότητα, κατεργάζονται την διάλυσή του.

Για το θέμα της καταστροφής αρχαίων μνημείων από «Χριστιανούς» παράλληλα με τα συμπεράσματα της κας Αθανασιάδη είναι και εκείνα του αρχαιολόγου Gerasimos Pagoulatos, "The Destruction and conversion of ancient temples o Christian Churches during fourth, fifth and sixth centuries", *Θεολογία τ.ΞΞ'* (1964), σς152-170. Είναι Δε χαρακτηριστικό, ότι και στο περιοδικό «Δαυλός» (αρ.138/Ιούνιος 1993,σς.8022/23) σημειώνεται: «Όλοι σχεδόν οι καταστροφείς αρχαίων ελληνικών μνημείων είναι Χριστιανοί εξ Ιουδαίων, δηλαδή Εβραίοι. Οι Χριστιανοί ξ εθνικών, δηλαδή οι Έλληνες, σπάνια μετείχαν σε διωγμούς Ελλήνων».

Σημασία Δε έχει, ότι και ο γνωστός εικονοκλάστης, αλλά σπουδαίος ιστορικός ερευνητής και συστηματικός παρουσιαστής της «αρνητικής πλευράς» Κυριάκος Σιμόπουλος, ενώ μιλά για τις «αποτρόπαιες βαρβαρότητες των Χριστιανών» (σ. 112 ε.ε) στα αρχαία μνημεία, δεν παραλείπει να παρεμβάλει και κεφάλαιο με τον τίτλο: «Ο βυζαντινός άνθρωπος συντηρεί με ευλάβεια την παράδοση της αρχαίας ελληνικής τέχνης» (σ. 208 ε.ε.) (7).

Παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα από το παραπάνω βιβλίο του Κυριάκου Σιμόπουλου: « Είναι ιστορικά τεκμηριωμένο ότι υπήρξε μία παιδευτική και συναισθηματική συνέχεια του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού στο Βυζάντιο, όχι μόνο από την διανοήση αλλά και από τον λαϊκό άνθρωπο, ενίοτε και από την εξουσία. Ο αυτοκράτορας της Νίκαιας Θόδωρος Δούκας Λάσκαρις (1254-1258), κατά την επίσκεψή του στην Πέργαμο, νοιώθει συγκίνηση μπροστά στα λείψανα των αρχαίων μνημείων και έργων τέχνης κι εκφράζει ενθουσιασμό και ευλάβεια για τα μεγαλουργήματα των προγόνων. Έχει συνείδηση τι σημαίνει Δύση ύστερα από την εισβολή των στυροφόρων και τον χαλασμό της Πόλης [...].

Ο πρώτος αυτοκράτορας - ο Κωνσταντίνος - φιλοδοξεί να εξομοιώσει τη 'βασιλεύουσα' με την Ρώμη. Και σπεύδει να την διακοσμήσει με έργα τέχνης, συνεχίζοντας την ρωμαϊκή παράδοση της αρπαγής. Μεταφέρει στην Κωνσταντινούπολη πολυάριθμα αγάλματα, χάλκινα ιδίως, κίονες, κ.α. (8) από τις κυριότερες πόλεις του ανατολικού, αλλά και του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας - από την Αθήνα, το Αιγαίο, την Ιωνία, την Κύπρο, την Κρήτη, τη Ρώμη, τη Σικελία κ.α.(9) ... (σς. 209-20).

Ο Κωνσταντίνος θα αξιοποιήσει την ελληνική πολιτιστική παράδοση για την προσωπική του αίγλη, ταυτίζοντας το χάλκινο άγαλμα του Απόλλωνα που έστησε πάνω στην περίφημη πορφυρή κολώνα της Αγοράς, τον «κυκλοτερή πορφυρούν κίονα» (10), με το αυτοκρατορικό του μεγαλείο. Στην κεφαλή του αγάλματος, που αφιέρωσε στον εαυτό του, προσέθεσε ακτινωτά ήλους «από τον σταυρό του Χριστού», για να λάμπει σαν τον ήλιο... (σ. 211) (11).

Η παραδοσιακή επομένως αισθητική και η πανάρχαιη λαϊκή πολιτιστική παιδεία δεν είχε σβήσει, παρά τους βανδαλισμούς των πρώτων χριστιανών εναντίον των κλασικών μνημείων. Και δεν θα σβήσει ποτέ στον ελληνικό κόσμο. Έτσι εξηγείται η διατήρηση ανέπαφων τόσων γλυπτών στην Κωνσταντινούπολη ως την επιδρομή των Δυτικών Βαρβάρων. Απώλειες σημειώθηκαν μόνο από σεισμούς, πυρκαγιές και εσωτερικές ταραχές - λαϊκές εξεγέρσεις, συγκρούσεις και καταστολές. Οι Χριστιανοί της πρωτεύουσας θαύμαζαν τα αγάλματα που στόλιζαν την πόλη τους... (σς.212-213)

Οι βυζαντινοί διανοούμενοι - ακόμα και θεολόγοι- έχουν βαθιά γνώση της αρχαίας τέχνης και εκφράζουν χωρίς επιφυλάξεις τον απεριόριστο θαυμασμό τους. Συχνότατες στους βυζαντινούς αιώνες οι αναγωγές στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και τους επιφανείς δημιουργούς του και οι συγκρίσεις της βυζαντινής εικονογραφίας με την κλασική ζωγραφική που αποκαλύπτουν κοινά οι παράλληλα καλλιτεχνικά ιδεώδη... (σς. 226-227)»

Αγαπητοί Σύνεδροι,

Το κείμενό μου δεν επεδίωξε να πρωτοτυπήσει, αλλά να αποδείξει, μέσω της έρευνας διακεκριμένων αρχαιολόγων, την αντιεπισημονικότητα του νεοειδωλολατρικού φανατισμού και των γενικεύσεών του σε ένα θέμα, που έχει κεντρική θέση στην αντιχριστιανική πολεμική του. Οι αυθεντικοί Χριστιανοί, και μάλιστα οι Έλληνες, ετίμησαν την τέχνη των προγόνων τους και κληρονόμησαν το καλλιτεχνικό πνεύμα τους, για να προχωρήσουν στην δική του - καθαρά ελληνική - καλλιτεχνική δημιουργία.

Σημειώσεις:

- 1) 318, όχι «Κατά Ελλήνων», ο τίτλος αυτός είναι μεταγενέστερος και προσετέθη απ' τους εκδότες.
- 2) Περιοδικό *ΕΛΛΗΝΙΚΑ*, τ.44, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 31-50
- 3) Πραξ.17,23. Ο Απόστολος Παύλος δεν καταστρέφει ή διαστρέφει την ελληνική θρησκευτικότητα, αλλά την στρέφει προς τον αναμενόμενο Αληθινό Θεό.
- 4) *ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ*, εις νεωτέραν χηρεύσαν, I
- 5) Βλ. το άρθρο του *ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ* στη *ΘΗΕ*, τ.8, 1960, στ. 294-299 με βιβλιογραφία
- 6) P. Petit, "Sur la date du 'pro Templis' de Libanius", en Byzantion XXX (1951), fasc I. 285-310
- 7) Βλ. το βιβλίο του: *Η λεηλασία και η καταδρομή των Ελληνικών Αρχαιοτήτων*, Αθήνα 1997.
- 8) « πάντα Δε τα χαλκουργήματα και τα ξόανα εκ διαφόρων ναών και πόλεων αθροίσας έστησεν αυτά εις διακόσμησιν της πόλεως, ομοίως Δε και τους κίονας των περιπάτων» *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, εκδ. Preger τ. Β', 145
- 9) «Ότι από Ρώμης πολλά ενεχθέντα είδωλα έστησαν εν τω Ιπποδρόμω εξάίρετα Δε εξήκοντα, εν οισ και είκοσι του Αυγούστου. Από Δε Νικομηδείας στήλαι πολλαί ήκασιν. Ομοίως Δε από Αθηνών και Κυζίκου και Καισαρείας και Τράλλης και Σάρδης και Μωκησού και από Σεβαστείας και Σατάλων και Χαλδείας και Αντιοχείας της μεγάλης και Κύπρου και από Κρήτης και Ρόδου και Χίου και Ατταλείας και Σμύρνης και Σελευκείας και από Τυάνων και Ικονίου και Βιθυνών Νικαίας και από Σικελίας και από πασών των πόλεων ανατολής και δύσεως ήκασι διαφοροι στήλαι παρά του μεγάλου Κωνσταντίνου». *Γ. ΚΩΔΙΝΟΣ*, *Παρεκβολαί εκ της βίβλου του Χρονικού περί των πατριών της Κωνσταντινουπόλεως*, εκδ. Βόννης 1843, σ. 53. Η λέξη «στήλη» σημαίνει άγαλμα. « Ολόχρυσον την στήλην σου στήσουν εις το παλάτιν» *Καλλίμαχος και Χρυσορρόη*, στ.1172.
- 10) Κατά τον *ΓΕΩΡΓΙΟ ΚΕΔΡΗΝΟ* «πορφυρούς κίων» στήθηκε το 320, κατά το *Πασχάλιον Χρονικόν* το 328. Το άγαλμα του Απόλλωνα είχε αφαιρεθεί, κατά τον Βυζαντινό χρονογράφο *Μιχαήλ Γλύκα*, από την Ηλιούπολη της Φρυγίας. Τον ομώνυμο ναό έκλεισε ο Κωνσταντίνος (*ΕΥΣΕΒΙΟΣ*, *Εις τον βίον Κωνσταντίνου Βασιλέως*, Γ' 55-56). Κατά τον *Μανουήλ Χρυσολωρά* στην κορυφή του «πορφυρού κίονος» είχε αρχικά τοποθετηθεί σταυρός. Γράφει « περί του αίροντος τον σταυρόν πορφυρού κίονος, επί της αυλής του μεγάλου Κωνσταντίνου βασιλείων αυτού πηξαμένου και ιδρυμένου, πάντας μεν ανδριάντας πάσας Δε στήλας νικώντος» (Του λογιωτάτου *Μανουήλ Χρυσολωρά* επιστολή προς τον *Ιωάννην βασιλέα εν ή συγκρισις της παλαιάς και νέας Ρώμης*).
- 11) «Δίκην Ηλίου έστησεν αυτήν εις το όνομα αυτού θήσας εν τη κεφαλή ήλους εκ των του χριστού δίκην ακτίνων ως Ήλιος τοις πολίταις εκλάμπων» *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, τ. Β', 174,45. Κατά τον *ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΡΟΔΙΟ*, το άγαλμα ήταν επιχρυσωμένο, «χρυσώ καταυγάζοντα». Στίχοι *Κωνσταντίνου Ασηκρίτη του Ροδίου*, σ. 69.